

tır. Bir anlamda memura benzeyen eminin tek sorumluluğu üzerine aldığı görevi yerine getirmek olup kendisine tevdi edilen işten sağlanacak kâr veya uğranacak zarar emini tayin eden kimseye veya makama aitti.

Osmanlılar'da birçok hizmet emin eliyle yürütülürdü. Matbah emini, sarayın mutfağı olan Matbah-ı Âmire'nin bütün ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüydü. Darphâne emini paraların basıldığı devlet darphânesinin yetkilisiydi. Arpa emini, İstabl-ı Âmire denilen has ahırlara arpa ve malzeme sağlamakla görevliydi.

Bazı askerî müesseselere ait işlerin yürütülmesinde yine eminler görevlendiriliyordu. Bunlar arasında en önemlileri tophâne, cebehâne, tersane ve baruthâne eminleriydi. Yine yeniçeri çukasının satın alma işleri çuka emini tarafından görüldü. Büyük yapıların giderlerine bakmak ve hesaplarını tutmak bina eminlerinin göreviydi. Diğer emanet görevlerinde olduğu gibi bu hizmetler de sürekli olmayıp inşaatın sona ermesiyle bitirdi.

Bunların dışında emanetle yönetilen İstanbul, Galata, Gelibolu, Edirne ve Bursa gibi şehirlerde harc-ı hâssa eminleri vardı. Bu eminler aslında sarayların ve saraylıların yiyecek ve giyecek giderlerini, aylıklarını, saray için çalışan bazı meslek sahiplerinin (ehl-i hiref) ücretlerini, emeklilerin emekli maaşlarını, duacıların (duâgû) vazifelerini, giderleri hazinece karşılanan cami ve mescidlerdeki görevlilerin maaşlarını öderlerdi. Bunlardan Gelibolu ve Galata harc-ı hâssa eminleri tersane giderlerine de bakarlardı. Bilhassa XVI. yüzyılda Galata harc-ı hâssa emini tersane işlerini yürütmek ve derya beylerinin sâlyânelerini ödemekle de yükümlüydü. İstanbul harc-ı hâssa emini sonraları şehremini olmuştur.

Eminler söz konusu giderleri karşılamak üzere hazineden nakit para alabildikleri gibi hazinece bazı mültezimlere havale ile iltizam bedellerinden de tahsilât yaparlardı. Bu ödemeler sonradan borçlarına mahsup edilirdi. Bu bakımdan eminin özellikle mukâtaa ve iltizam kurumu ile bağı sıkıydı. Dirlik uygulamasından sağlanan devlet gelirleri, ulûfesi en az olan yeniçeriden padişah dahil milyonluk hasları olan beylerbeyi ve vezirlere kadar bütün dirlik sahipleri arasında taksim edilirdi. Padişah dışında kalan ulûfeliler, makam ve hizmetlerine

ayrılan hazineye ait geliri şahsen tahsil eder ve bunu görevlerinin gerektirdiği yerlere, şahsî masraflarına ve beslemekle yükümlü oldukları cebelûler ile silâh, at ve bazı mühimmata sarfederlerdi. Padişah ise kendi payına düşen ve "has" denilen gelirini bizzat toplamadığından bunu bazı kurum ve görevliler yoluyla tahsil eder, gelirini kendi masraflarına ve saray giderlerine harcar, beslediği kapıkulu askerinin mevâcibini öderdi. Ayrıca memur statüsünde olan aylıkçı (müshâherehor) ve yıllıkçıların (sâlyâneci) maaşlarını bu gelirden karşılardı. Bütün bu tahsilât ve giderlerde eminler önemli rol oynuyorlardı. Nitekim padişah hassı olan gelirlerin tahsili eyaletlerde has eminleri vasıtasıyla sağlandığı gibi iltizama da verilebilirdi.

Öte yandan cizye ve nüzûl, avâız, kürekçi, lâğımçı bedelleri gibi vergilerin tahsili işi hizmeti geçmiş bazı kimselere "vazife" adı altında verilirdi. Aynı olarak tahsil edilen sürsat, nüzûl gibi vergiler ise genelde kadılar eliyle veya bunların gözetimi altında tahsil edilirdi. Bunların dışında kalan hazine gelir kaynakları mukâtaa şeklinde ayrı bir kurum haline getirilir ve tahsil işi, riskini üstlenecek müteşebbislere açık arttırma ile ihale edilirdi. Bu özel müteşebbise "mültezim" deniyordu. Mukâtaalara örnek olarak gümrükleri, darphânelerde altın, gümüş veya bakır para bastırılmasını zikretmek mümkündür. Yine maden ocaklarından hazine payının tahsili, şehirlerdeki kapanların işletilmesi, mezbahalarda kesilen hayvanların rûsûmunun toplanması, tuzla ve şaphâneler gibi işletme veya tahsildarlık işlerinde mukâtaa usulü uygulanıyordu.

Mültezim arttırma ile bir mukâtaaya tâlip olunca "tahvil" adı verilen üç yıllık bir süre içinde hazineye belli bir meblağ ödemeyi taahhüt etmekteydi. İltizam bedelinden fazla gelir sağlanması halinde mültezim kâr eder, eksik tahsilât durumunda ise zarara uğrardı. Ancak hazine yararı için mukâtaa sürekli olarak arttırmaya açık tutulurdu; bu şekilde mültezim kârında aşırı artışın önü alınırdı. Şartların ve ortamın elverişli olması ve mültezimin kâr etmesi halinde diğer müteşebbisler tahvil sonunu beklemekten iltizam bedelini arttırabilir ve mukâtaa, eski mültezimin vazgeçmesi halinde yeni tâlibine verilirdi. Eski mültezim ise tasarruf ettiği gün üzerinden hesabını keserdi. Elverişsiz durumlarda veya savaş zamanlarında, mültezim bir

indirim yapılması şartını koşmamışsa mukâtaa zarar ederdi. Mültezimin taahhüt ettiği bedeli ödeyememesi halinde kendisi ve kefilleri sorumlu tutulurdu. Bu gibi durumlarda mukâtaaya tâlip çıkmadığı için mukâtaa bir emin tarafından işletilirdi. Emin memur statüsünde olduğundan kâr veya zarardan sorumlu değildi ve bu sıfatla kararlaştırılan yevmiesini ücret olarak alırdı. Mukâtaaların emin eliyle işletilmesine "emanet" denirdi.

Emin, mukâtaayı bir müddet idare ettikten sonra mültezim gibi tahvil süresi için bir meblağ önerebilir ve emanetle birlikte iltizamı kabul edebilirdi. Emanetle iltizamı birleştiren bu işletme tarzına "emânet ber-vech-i iltizâm", emine de "emîn ber-vech-i iltizâm" adı verilir.

XVII. yüzyılın ortalarında kapanan Osmanlı darphâneleri iltizamla işletiliyordu. Bu tarihten sonra bu asrın sonuna kadar aralıklarla çalışan İstanbul Darphânesi daha çok emanetle yönetiliyordu. Canlı bir faaliyet içine girdiği XVII. yüzyılın sonunda İstanbul Darphânesi bir çeşit emanet mahiyetindeki nezâret yönetimeyle çalıştırılmıştı. Darphâne nâzırı aynı zamanda Gümüşhane, Ergani ve bağlı madenlere de nezaret etmekteydi.

BİBLİYOGRAFYA :

Halil Sahillioğlu, *Kuruluşun XVII. Asrın Sonuna Kadar Osmanlı Para Tarihi Üzerine Bir Deneme* (doktora tezi, 1959), İÜ İktisat Fak.; a.mlf., *Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi* (1640-1740) (doçentlik tezi, 1965), İÜ İktisat Fak.; a.mlf., *Türkiye İktisat Tarihi (Giriş, Bazı Kurum ve Kavramlar)*, İstanbul 1989; a.mlf., "Bir Mültezim Zimem Defterine Göre XV. Yüzyıl Sonunda Osmanlı Darphane Mukataaları", *İFM*, XXIII/1-2 (1963), s. 145-218; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 375-387; Sertoğlu, *Tarih Lügati*, s. 97; İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Ankara 1992, bk. İndeks; Pakalın, I, 525-526.

HALİL SAHİLLİOĞLU

EMİN

(الأمين)

Ebû Abdillâh Muhammed
b. Hârûnerreşid el-Hâşimî el-Abbâsî
(ö. 198/813)

Abbâsî halifesi
(809-813).

Şevval 170'te (Nisan 787) Bağdat'ta doğdu. Babası Hârûnürreşid, annesi Halife Ebû Ca'fer Mansûr'un torunu olan Zübeyde bint Ca'fer'dir. Anne tarafından

da Hâşimî ailesine mensup olduğu için İranlı bir cârîyeden doğan ağabeyi Abdullah'a tercih edilerek beş yaşında iken babası tarafından Emîn unvanı ile veliaht tayin edildi ve devlet erkânıyla ordudan biat alındı (175/792). Hârûnürreşîd altı yıl sonra Rakka'da büyük oğlu Abdullah'ı Me'mûn unvanıyla ikinci veliaht ilân ederek onun için de ordudan biat aldı. 186 (802) yılında hac için gittiği Mekke'de Kâbe duvarına astırdığı ahidnâme ile Emîn, Me'mûn ve diğer oğlu Mü'temen'in birbirini ardı sıra halife olacaklarını, Irak dahil bütün batı eyaletlerini Emîn'e, doğudaki eyaletleri Me'mûn'a, el-Cezîre, Avâsım ve Sugûr'u ise Mü'temen'e verdiğini, veliahtların birbirlerinin haklarına riayet edeceklerini devlet erkânına şahit göstererek ilân etti.

Emîn, Hârûnürreşîd Tûs'ta vefat edince (3 Cemâziyelâhîr 193/24 Mart 809) Bağdat'ta halife ilân edildi ve Me'mûn da dahil herkes tarafından tanındı. Hârûnürreşîd'in veziri Fazl b. Rebî, Râfî b. Leys'in isyanıyla uğraşmaktan vazgeçerek ordu ile Bağdat'a döndü. Bu sırada Me'mûn Merv'de bulunuyordu. Emîn halife olduktan kısa bir süre sonra veziri Fazl b. Rebî'nin tesiri altında kalarak ağabeyi Me'mûn'u veliahtlıktan uzaklaştırma yollarını aramaya başladı. 194 (810) yılında kardeşi Mü'temen'i idarî görevlerinden azledip Bağdat'ta oturmaya mecbur etti. Ardından da oğlu Mûsâ'yı Me'mûn'dan sonra ikinci veliaht tayin ederek hutbelerde adının zikredilmesini istedi. Öte yandan Me'mûn'a ordusuyla birlikte Bağdat'a dönmesini emretti. Ancak Me'mûn bu emre uymayınca onunla Mü'temen'i veliahtlıktan azletti (195/810). Artık iki kardeş arasında iktidar için silâhlı mücadeleden başka çare kalmamıştı. Emîn'in halife olması, Abbâsî hilâfeti'nin idarî kadrolarında ve zihniyetinde bazı değişiklikler meydana gelmesine yol açmıştı. Abbâsî halifeliğinin kurulmasıyla başlayıp Ebû Müslim'in öldürülmesi ve Bermekîler'in bertaraf edilmesiyle kesintiye uğramış olan gayri Arap unsurların üstünlük mücadelesi Emîn'in iktidarında yeniden canlandı. Bunlar İran zihniyetini temsil eden Me'mûn'un etrafında toplanarak Emîn'in başında bulunduğu Arapçı zihniyete karşı bir defa daha iktidar mücadelesine giriyordu. Halifenin anne ve baba tarafından asil olması Araplar'ın asabiyet duygularını okşuyordu. Emîn'in halife oluşunda baş rolü oynayan Fazl b. Rebî,

İranlı unsura karşı yürütülen siyasî mücadelede Arapçı zihniyetin önde gelen bir temsilcisiydi. Bermekîler'in hâkim olduğu devrede iktidara karşı gizli den gizli mücadele etmiş ve onların bertaraf edilmesinden sonra da vezir olmuştu. Me'mûn'un yanında ise daha sonra vezir tayin ettiği Fazl b. Sehl vardı. Aslen Zerdüş olan ve 190 (806) yılında Müslümanlığı kabul eden Fazl b. Sehl ile kardeşi Hasan, Bermekîler'in iktidarda oldukları dönemde bazı devlet memuriyetlerinde bulunmuşlardı. Başarılı bir devlet adamı olan Fazl b. Sehl, daha Hârûnürreşîd hayatta iken Emîn iktidara geldiğinde Me'mûn'a karşı alacağı tavrı düşünerek onu Hârûnürreşîd ile birlikte Horasan'a gitmeye ikna etmiş, kendisi de onlarla beraber bulunmuştu. Hârûnürreşîd'in vefatından sonra Me'mûn üzerindeki nüfuzu daha da artan Fazl b. Sehl, ileride patlak verecek olaylarda hemen hemen bir lider rolü oynadı. İki kardeş arasındaki iktidar mücadelesi, aslında Emîn ve Me'mûn üzerinde etkili olan Fazl b. Rebî ile Fazl b. Sehl'in temsil ettikleri Arap ve İranlı unsurların mücadelesi olarak gelişmiştir.

Halife Emîn Me'mûn'un direnişini kırmak için onu âsi ilân etti (24 Cemâziyelâhîr 195/24 Mart 811); daha önce Horasan valiliği yapmış ve sert idaresi yüzünden halkın nefretini kazanmış olan İbn Mâhân (Ali b. İsâ) kumandasında 40.000 kişilik bir orduyu Me'mûn üzerine gönderdi. Bu arada Me'mûn kendisini halife ilân etti (10 Şâban 195/8 Mayıs 811) ve İranlı kumandan Tâhir b. Hüseyin'in emrindeki 4000 kişilik bir orduyu harekete geçirdi. İbn Mâhân'ın kalabalık ordusu Rey yakınında Tâhir'in küçük, fakat disiplinli ordusu tarafından imha edildi, İbn Mâhân da öldürüldü. Tâhir b. Hüseyin, aynı yılın sonlarında Emîn'in Abdurrahman b. Cebele el-Ebnâvî kumandasında gönderdiği ikinci orduyu da Hemedan'da mağlûp etmeyi başardı. 196 (811-12) yılında gönderilen üçüncü ordu ise Hanikîn civarında savaşa girmeden geri dönünce Me'mûn'un kuvvetlerine karşı koyacak birlik kalmadı. Emîn son çare olarak, babası zamanında birçok Bizans gazâsına katılan ve hem Abbâsî hem de Emevî ailelerine mensup olduğu rivayet edilen Abdülmelik b. Sâlih b. Ali'yi Suriye ve el-Cezîre Arapları'nı kazanmaya memur etti. Fakat Abdülmelik'in yanında bulunan Horasanlı birliklerle Araplar'ın ihtilâfa düşmesi ve

kendisinin de zamansız ölümü bu girişimi sonuçsuz bıraktı.

İki kardeş arasındaki iktidar mücadelesi devam ederken Emevî Halifesi Muâviye'nin soyundan geldiğini iddia eden Ali b. Abdullah Suriye'de isyan etti. Dimaşk ve çevresini işgal ederek valiye kaçmaya zorladı. Emîn isyanı bastırmak için İbn Mâhân'ın oğlu Hüseyin b. Ali, arkasından da Abdullah b. Sâlih kumandasında birlikleri Suriye'ye sevketti. Ancak Bağdat'taki durumu kötüleşince gönderdiği birlikleri geri çekmek zorunda kaldı. Kumandan ve askerleri kendisini samimiyetle desteklemiyordu. Suriyeli birliklerin kumandanı Hüseyin b. Ali tarafından halifelikten azledilip hapse atılan Emîn bazı sadık adamlarının gayretiyle hapisten kurtuldu ve tekrar halife ilân edildi, Hüseyin b. Ali de öldürüldü (Receb 196/Nisan 812).

Me'mûn'un Tâhir b. Hüseyin ve Herseme b. A'yen kumandasındaki kuvvetleri Zilhicce 196'da (Ağustos 812) Bağdat'ı kuşattılar. Bağdat dışında bütün ülke Me'mûn'un halifeliğini tanıdı. Buna rağmen Bağdat teslim olmadı, bir yıl kadar devam eden kuşatma süresince şehir halkı çok büyük sıkıntılar çekti. Emîn'in kumandanları ve ordusu çaresizlik karşısında Me'mûn tarafına geçmeye başladılar. Nihayet Tâhir'in kuvvetleri Muharrem 198'de (Eylül 813) Bağdat'a girdiler. Hiçbir kurtuluş ümidi kalmayan Emîn, babasının sadık kumandanı Herseme b. A'yen'e teslim olmaya karar verdi ve mektup yazıp kendisine sığınmak istediğini bildirdi. Herseme Emîn'in isteğini kabul ederek kendisini öldürmeye kalkarsa Me'mûn'la savaşa gireceğine dair ona söz verdi. Ancak bunu haber alan Tâhir'in emriyle Emîn yakalandı ve 24-25 Muharrem 198 (24-25 Eylül 813) gecesi öldürülerek başı Me'mûn'a gönderildi. Bağdat'ın batısında Bâbülenbâr dışında defnedilen cesedi daha sonra Kâzimeyn'de yapılan türbeye nakledildi. Emîn'in Abdullah, Mûsâ ve İbrâhim adında üç oğlu vardı.

İdarecilik kabiliyeti oldukça zayıf, içkiye, zevk ve eğlenceye düşkün, zamanını vahşi hayvanlar ve kuşlarla meşgul olarak geçiren, edebiyatı seven ve ediplerle birlikte olmaktan hoşlanan Emîn'in hilâfet dönemi aldığı yanlış kararlar sebebiyle iç mücadelelerle geçmiş, dört yıl süren bu dönemde ilim ve sanat hayatında da bir gelişme görülmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Halife b. Hayyât, *et-Târîh* (Ömerî), s. 496-505; Dîneverî, *el-Ahbarü'l-ıwâl* (nşr. V. Guirgass), Leiden 1888, s. 388-396; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 433-443; Taberî, *Târîh* (de Goeje), III, 610, 647, 651-667, 764-974; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (Meynard), VI, 415-487; Hatib, *Târîhu Bağdâd*, III, 336-342; İbnü'l-İmrânî, *el-İnbâ' fî târîhi'l-ıhulefâ* (nşr. Kâsım es-Sâmerrâî), Leiden 1973, s. 89-95; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VI, 221-295; Zehebî, *A'âmû'n-nübelâ*, IX, 334-339; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, XIV, 97-99; Ahmed Ferid Rifâî, *Âsrû'l-Me'mûn*, Kahire 1346/1928, I, 189-209, 219-256; Zirikî, *el-A'âm*, VII, 350-351; M. A. Shaban, *Islamic History*, Cambridge 1976, s. 39, 41-45; Hakkı Dursun Yıldız, *İslamiyet ve Türkler*, İstanbul 1976, s. 61-65; Anwar G. Chejne, *Succession to the Rule in Islam*, Lahore 1979, s. 109-118; Ahmed Zeki Safvet, *Cemheretü resâ'ili'l-Ârab*, Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-İlmiyye), III, 194-203; Hudaî, *Muḥâdarât* (Abbâsiyye), s. 157-174; Hasan Ahmed Mahmûd – Ahmed İbrâhîm eş-Şerîf, *el-Âlemü'l-İslâmî fî'l-âsrî'l-Abbâsî*, Kahire, ts. (Dârü'l-Fikrî'l-Arabî), s. 109-114; Yûsuf el-Uş, *Târîhu 'aşrî'l-ıhlâfeti'l-Abbâsiyye*, Beyrut 1402/1982, s. 85-89; Reşid Abdullah el-Cümeylî, *Dirâsât fî târîhi'l-ıhlâfeti'l-Abbâsiyye*, Rabat 1984, s. 79-86; Hasan İbrâhîm, *İslâm Târîhi*, II, 359-361; F. Gabrieli, "Documenti relativi al-Califato di al-Amin in at-Tabari", *Rendiconti della Reale Accademia deincei*, ser 6, III (1927), s. 191-220; a.mlf., "La Successione di Hârûn ar-Raşid e la guerre fra al-Amin e al-Ma'mûn", *RSO*, XI (1928), s. 341-397; a.mlf., "al-Amin", *Et* (Fr.), I, 449-450; S. B. Samadî, "The Struggle between the two brothers al-Amin and al-Ma'mûn", *IC*, XXXII (1958), s. 99-120; K. V. Zetterstéan, "Emin", *IA*, IV, 258-259; Fikret İşıltan, "Me'mûn", a.e., VII, 693-694.

HAKKI DURSUN YILDIZ

EMİN-i AHMED-i RÂZÎ

(امین احمد رازی)

(ö. 1002/1594'ten sonra)

Heft İklîm adlı eseriyle tanınan
İranlı tezkire müellifi.

Rey'de doğdu. Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Kültürlü ve zengin bir aileye mensup olduğu anlaşılmaktadır. Babası Hâce Mirza Ahmed ve şair olan amcası Hâce Muhammed Şerîf, Safevî Hükümdarı Şah I. Tahmasb zamanında (1524-1576) önemli görevlerde bulunmuşlardı. Amcazadesi Hâce Gıyâs Bey, Bâbürlü Ekber Şah'ın (1556-1605) sarayında yüksek bir görevde bulunduktan sonra Cihan-

gır'ın vezirlerinden biri oldu. Emîn-i Râzî de diğer bazı şair ve edipler gibi Hindistan'a gidip Ekber Şah'ın sarayına intisap etti. Kendisini şöhrete kavuşturan *Heft İklîm* adlı tezkiresini 996'da (1588) Hindistan'da iken yazmaya başlayıp altı yılda tamamladığına göre 1002'den (1594) sonra vefat etmiş olmalıdır.

Heft İklîm, yedi coğrafi bölge esasına göre düzenlenerek yedi bölüme ayrılmış; her bölümde, kendi içinde daha küçük bölgelere, ülkelere veya şehirlere ayrılan bir bölge (iklim) ele alınmıştır. Her ana bölgenin tarih ve coğrafyası hakkında bilgi veren bir girişten sonra, orada yetişen büyük şahsiyetlerin biyografileri genellikle ölüm tarihi sırasına göre ve çok defa kısa olarak anlatılmıştır. Eserin tamamında 1560 âlim, şair, edip, mutasavvıf, emîr ve hükümdarın biyografileri ele alınmış, şairlere ve şiirlerine daha çok yer verilmiştir.

İran edebiyatı tarihi için önemli bir kaynak olmakla birlikte daha önce yazılmış tezkirelerden pek çok nakil ve ictibas ihtiva eden eserin dili, o dönemde yazılmış diğer mensur eserlere göre daha sadedir.

İran'da ve İran dışındaki çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları bulunan *Heft İklîm*'in ilmi bir neşri henüz yapılmamıştır. Eserin E. Denison Ross, A. H. Harley ve Abdülmuktedir tarafından gerçekleştirilen yayımı (I-III, Kalkûta 1918, 1927, 1939) eksiktir. Cevâd Fâzıl neşri ise (I-III, Tahran 1341 hş./1962) tam olmakla birlikte fihristi bulunmadığı, birçok yanlışlık ve matbaa hatası ile dolu olduğu için ilmi neşir sayılmaz.

BİBLİYOGRAFYA :

Emîn Ahmed-i Râzî, *Heft İklîm* (nşr. Cevâd Fâzıl), Tahran 1341 hş./1962, I-III; Ebû'l-Fazl el-Allâmî, *The Â'in-i Akbarî* (trc. H. Blochmann), Delhi 1989, I, 572, 576; Rieu, *Catalogue*, I, 335; III, 970; Storey, *Persian Literature*, I, 1169-1171; Rızâzâde Şafak, *Târîh-i Edebiyyât-ı İran*, Tahran 1341 hş., s. 398-399; Ahmed Gülçin-i Meânî, *Târîh-i Tezkirehâ-yı Fârsî*, Tahran 1349 hş./1970, II, 410-414; Nefîsî, *Târîh-i Nazm u Neşr*, I, 382; H. Massé, *Anthologie persane*, Paris 1950-55, s. 376; Rypka, *HIL*, s. 452, 495; Hân-bâbâ, *Fihrist*, I, 1258; E. Berthels, "Râzî", *IA*, IX, 645; M. U. Memon, "Amîn Ahmad Râzî", *Elr.*, I, 939.

M. NAZİF ŞAHİNOĞLU

EMİN EFENDİ, Edirmeli

(ö. 1198/1784)

Osmanlı hattatı.

1142 (1729) yılında Edirne'de doğdu. Babası, mevâlî'den Mehmed Rûhî Efendi'nin akrabasından Halil Efendi'dir. Mehmed Emin, Edirne'de ilk tahsilini yaptığı yıllarda Hattatzâde Hüseyin Efendi'den sülûs ve nesih yazılarını öğrendi. Nazîrâ İbrâhîm Efendi'nin yazdığı tarih beytinden (Nazîrâ bir ziyâde oldu hattât/Zehî hatt-ı dilârâ bârekel-lâh [1155/1742]) on üç yaşında icâzet aldığı anlaşılmaktadır.

Genç yaşta İstanbul'a giden Emin Efendi, I. Mahmud zamanında (1730-1754) gümrük emînliği yapan İshak Ağa tarafından himaye edilerek sarayda Baltacılar Koğuşu'na alındı. Bir ara Darüssaâde Ağası Şehid Ahmed Ağa'ya kahvecilik yaptı. Yazısının güzelliği sayesinde bir müddet sonra Dîvân-ı Hümâyûn'a girdi. Celî-sülûs yazıya merakı olduğundan sanatını bu alanda geliştirerek güzel eserler verdi. I. Mahmud devrinde Edirne Sarayı'nda yapılan binaların tarih kitâbelerini, İstanbul'da Arap Camii'nin mahkeme tarafındaki "selâmün aleyküm bimâ sabertüm" ibaresini, Gümrük Emîni İshak Ağa'nın Beykoz ve Kireçburnu'nda yaptırdığı çeşmelerin kitâbelerini yazdı (Müstakimzâde, s. 409-410). Emin Efendi İstanbul'da vefat etti ve Edirnekapı Mezarlığı'na defnedildi.

Emin Efendi'nin, kitâbelerini celî-sülûs hattıyla yazdığı çeşmelerden Beykoz'da bulunan ve on lülesinden dolayı "on çeşmeler" diye de anılan İshak Ağa Çeşmesi'nin kitâbesi 60 × 215 cm. ebadında ve ketebeşiz olup tek satır halinde mermerle hakkedilmiştir. Kitâbe, "Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât es-Seyyid İshak Ağa Emîn-i Gümrük-i Âsitâne, sene 1159" ibaresini taşımaktadır. Bu çeşme 1976 yılında Beykoz Belediyesi tarafından aslına uygun olarak onarılmıştır.

Beykoz çayırının iki kıyısında bugün de mevcut iki çeşmeden Terazibaşı Çeşmesi diye anılan çeşmenin kitâbesi 66 × 130 cm. ebadında, mermerle hakkedilmiş, celî-sülûs hattıyla, ketebeşiz ve üç satır halinde olup üzerinde yukarıdaki ibare ve 1163 (1750) tarihi bulunmaktadır. Beykoz Ortaçeşme otobüs durağı yakınındaki diğer çeşmenin mermerle hakkedilmiş 70 × 73 cm. ebadındaki üç satırlık, ketebeşiz, celî-sülûs kitâbesi de

Edirmeli
Emin Efendi'nin
celî-sülûs
hatla yazdığı
İshak Ağa
Çeşmesi'nin
kitâbesi -
Beykoz /
İstanbul